

Μανόλης 'Αναγνωστάκης

ΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ '68-'69

ΑΘΗΝΑ 2000

Τώρα πιά πού δὲ γράφω καὶ ἡ ἀπόσταση τοῦ χρόνου μὲ βοηθᾷ, βλέπω καθαρότερα πόσες φορές, πραγματικά, ἔπνιξα στὸ λαούγγι μου τὰ ἴδια μου τὰ τραγούδια.

Στὰ λιγοστὰ ποιήματα πού, μέσα σὲ εἴκοσι πέντε καὶ παραπάνω χρόνια, ἔγραψα, ἂν ἐξαιρέσω τὸ πρῶτο κι ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ δεύτερο βιβλίο μου. σὲ πόσα ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα δὲν ἔσβησα τὴν τελευταία στιγμὴ λέξεις, δὲν ἀλλοίωσα ἔννοιες, δὲν ἀφαίρεσα ὀλόκληρους στίχους, γιατί ὑπῆρχαν ἐκεῖ ἴσως μερικὰ πράγματα πού δὲν ἔπρεπε ἀκόμα νὰ εἰπωθοῦν. Πόσοι ἄραγε ἀπ' αὐτοὺς πού, δίκαια, μ' ἔψεξαν γιὰ «χαλαρότητα στὴν ἔκφραση», γιὰ «ἠθελημένη ἀσάφεια», γιὰ «ἀδιαφορία στὴ μορφὴ», ὑποπτεύθηκαν πὼς εἶχα πετύχει σχεδὸν πάντα τὴν καίρια λέξη. πού καὶ μόνη της μποροῦσε νὰ ἀνακαλέσει ἓνα ὀλόκληρο νόημα, νὰ στήσει ἓναν κόσμον — καὶ δὲν τὴν ἔγραψα γιατί πίστευα (ἢ φοβόμουνα) πὼς δὲν ἔπρεπε ἀκόμα νὰ γραφτεῖ.

(Σ' ὅλη μας τὴ ζωὴ βουλιάξαμε πολλὰ καράβια μέσα μας, ἴσως γιὰ νὰ μὴ ναυαγήσουμε μιὰ ὥρα ἀρχύτερα ἐμεῖς οἱ ἴδιοι).

Ἦττα, καταστροφές, καιρὸς καταφρόνιας.

Καὶ τὰ σημάδια τοῦ χρόνου, αὐτῆς τῆς ἀρρώστιας ποὺ δὲν ἔχει γιατροειά.

Ἄνάμεσα σ' ἐκείνους ποὺ «λύγισαν» καὶ σ' ἐκείνους ποὺ «δὲ λύγισαν» — τί βάνχυσος συμψηφισμὸς εἰλικρίνειας, ταπεινῶν σκοπιμοτήτων, ἀπλουστεύσεων, ἐνοχῆς, ἀπανθρωπίας.

Σχεδιάζουν ένα μακρόπνοο έργο σε τρεις τόμους. 'Ορίζουν διάρκεια συγγραφής του πέντε ή έξι χρόνι-
νια. Ταξινομοϋν λεπτομέρειες. 'Αποφασίζουν. Μέσα
στο διάστημα αυτό, τών πέντε ή έξι χρόνων, είναι
βέβαιοι και ασφαλείς πώς, χωρίς θάνατο ή βαριά
άρρώστια, θα γράφουν κανονικά τόσες ώρες το πρωί,
τόσες το βράδυ, με την ίδια αδιατάρακτη πνευμα-
τική διάθεση, με το ίδιο αμετάβλητο κέφι, πιστοί
στο πρόγραμμα, χωρίς καμιά έπιρροή τών γεγονό-
των που τρέχουν έξω από το σπίτι τους, απρόσβλη-
τοι από κάθε αδέσποτη σφαίρα, με το χρόνο ουσια-
στικά καθηλωμένο, νεκρό, για πέντε ή έξι χρόνια.

Δύναμη ή αδυναμία ή μορφή αυτής τής ψυχι-
κής κτηνωδίας έχει, όπωςσδήποτε, ένα μεγαλειό.

Ἐμεῖς — ἄνθρωποι τῶν Ἰδεῶν.

Ἡ ἰδεολογία, οἱ ἰδέες, οἱ κοσμοθεωρίες, κάτι πῦρ πάνω ἀπὸ τὸ ἐνστικτο καὶ τὴν ἀνάγκη.

Προϋποθέτουν χρόνο, δραστηριότητα, καταβολὴ δυνάμεων, πέρα ἀπὸ τὸ καμῖνι τῆς καθημερινότητος.

Γιὰ τοὺς περισσότερους — οἱ ἰδέες: μιὰ πολυτέλεια. Δὲν ἔχουν τὸν καιρὸ, τὸ προνόμιο τῆς ἀνάσας.

Ἄγώνας τοῦ ἐνστίκτου καὶ τῆς ἀνάγκης.

Πίστη τυφλή, ἀσάλευτη σὲ μιὰ «Ἰδέα», κι ὡς τὴ θυσία, ἀπὸ ἀπελπισία, ἀπὸ ἀπόγνωση.

(Ἄσχι πιά τὸ πῶς θὰ ζήσεις καλύτερα, ἀλλὰ ἂν θὰ ζήσεις κἄν).

Τώρα, μπορεί πιά ό καθένας νά μιλά και κυρίως νά γράφει, για τήν άγωνία τής έποχής, τò άδιέξοδο, τήν άπανθρωπία του αιώνα, τή χρεωκοπία τών ιδεολογιών, τή βαρβαρότητα τής μηχανής, για δίκες, για ρήγματα, για φράγματα, για ένοχές, για γρανάζια.

“Όλα έχουν κωδικοποιηθεϊ, ταξινομηθεϊ, αποδελτιωθεϊ, έχουν περάσει στα λεξικά και στις έγκυκλοπαίδειες, προσφέρονται έτοιμα σε πακετάκια αϋτοσερβιρίσματος, σε κάθε βαλάντιο προσιτά.

Θά 'ρθει ένας καιρός, που σε ζωολογικούς κήπους, σε τσίρκα και σε κέντρα παιδικής χαράς, θα συντηροϋνται σε ειδικούς στεγανούς κλωβούς, άνθρωποι-δείγματα μιās περασμένης έποχής, προς ίκανοποίησιν τής περιεργείας του κοινου και προς χρῆσιν τών σχολείων και τών επιδόξων συγγραφέων.

Τὰ βράδια, τὶς πὶο πολλὲς φορές, συναντιόμασταν σὲ μιὰ γωνιὰ τοῦ πάρκου, πλάι στὸ ἐρειπωμένο καὶ ἀκατοίκητο περίπτερο πού, ἄγνωστο γιὰτί, τὸ λέγαμε «στοὺς τροπικούς». (Σήμερα εἶναι ἐκεῖ τὸ Λούνα Πάρκ καὶ τὸ σκοπευτήριο). Ὁ Χάρης σκοτώθηκε τὸ '44, ὁ Ξενοφῶν εἶναι γιὰτρός στὴ Μόσχα, ἡ Ἰσμήνη σκοτώθηκε τὸ '47, ὁ Μέρτζος ἐκτελέστηκε τὸ '48, ὁ Ἀργύρης ἔγινε καθηγητὴς στὸ Πίτσμπουργκ, ὁ Τάκης ὑπάλληλος τοῦ ΙΚΑ Σερρῶν. Ἐγὼ γράφω.

Καὶ πῶς νὰ τὸν βρῖσεις κάθαρχμα, ὅταν ἔχει κάτσει
εἴκοσι χρόνια φυλακῆ...

«Ὁ δικηγόρος τοῦ Σακκᾶ πῆρε 200 λίρες στὸ χέρι, μὲ τὴν υπόσχεση νὰ κατεβεῖ ἀμέσως στὴν Ἀθήνα νὰ ἀναστείλει τὴν ἐκτέλεση. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Σακκᾶς ἐκτελέστηκε. Ὁ δικηγόρος τὸ ἤξερε αὐτὸ ἀπὸ τὰ πρὶν, τὸν εἶχανε καλέσει καὶ τὸν ἐνημερώσανε γιὰ τὴν ἀπόρριψη τῆς αἴτησης γιὰ χάρη. Ἐκκίνα ὅ,τι ἦταν ἀνθρωπίνως δυνατὸν, εἶπε. Μοῦ πήρανε τὰ λεφτὰ καὶ μὲ γελάσανε κοτζᾶμ ὑπουργοί...».

Γιατί νὰ μοῦ τὰ ξαναθυμίσει πάλι ὁ Γιῶργος ὅλα αὐτὰ χτές, ὅταν μᾶς συστήσανε σ' ἓνα σπίτι τὴν κόρη τοῦ δικηγόρου, κυρία Τάδε σήμερα, μὲ ἄντρα γιατρό, συνάδελφο, καὶ μὲ μιὰ βίλα προικῶα, στὴ Χαλκιδική.

Μέρα με τή μέρα, ή ζωή μου, ποῦ πῆγα, τί εἶδα, τί σκέφτηκα, τί πόνεσα, τί ἀγάπησα, τί εἶπα — ἓνα θέμα γιά ἄλλο ποίημα. «Ἐχει μιὰ φαντασία προσκολλημένη στό ἀντικείμενο...», ἔγραψε κάποτε ὁ Α.Α., τότε ποῦ δέν εἶχαμε γνωριστεῖ καν ἀκόμα.

Κι ὕστερα σβήνει σιγά-σιγά κάθε φαντασία — βουλιάζει καί ναρκώνεται μέσ στ' ἀντικείμενα ποῦ ὀλοένα περισσεύουν καί σέ πνίγουν.

Βηματισμοὶ χωρὶς σκοπὸν στὰ χειμωνιάτικα προ-
αύλια.

Χιλιάδες βήματα, χιλιάδες μέρες.

“Όλοι αὐτοὶ οἱ πολεοδόμοι, φιλόσοφοι, οἰκονομολόγοι, καθηγητὲς κτλ. ποὺ γράφουν, συζητοῦν, ἀγορεύουν σὲ συνέδρια καὶ σὲ σεμινάρια γιὰ τὴ βαρβαρότητα τῶν πόλεων, τὴ μαζοποίηση, τὴν ἀλλοτρίωση, τὸ ἀδιέξοδο τοῦ σύγχρονου τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ, ἀπὸ προοδευτικὴ πάντα σκοπιὰ, ἀριστερὴ καὶ συνήθως ἄκρωξ ριζοσπαστικὴ — πόσο βολεμένοι οἱ ἴδιοι σὲ θέσεις μὲ γεροὺς μισθοὺς καὶ ἐπιμίσθια, μὲ παροχὲς καὶ ταξίδια, πόσο δεμένοι οἱ ἴδιοι μὲ τὸ σύστημα ποὺ καταριοῦνται καί, ὑποτίθεται, ἀγωνίζονται γιὰ τὴν ἀνατροπὴ του, πόσο βέβαιοι τελικὰ πῶς τίποτα εὐτυχῶς δὲν κινδυνεύει ν’ ἀλλάξει, τουλάχιστο στὸ ἀμέσως προσεχὲς μέλλον.

«Μὲ προκαλοῦν», εἶπες.

‘Η φοβερή έξυπνάδα του, χωρίς ίχνος ευαισθησίας.

Χρόνια και χρόνια μᾶς μιλούσανε (και μιλούσαμε κι ἐμεῖς μετὲς τῆς σειράς μας) γιὰ τὸν Μ.Σ. σὺν τὸν πιὸ ἐπικίνδυνον, ὕπουλον καὶ σατανικὸ χαφιέ. Μέσα στὴ ζοφερὴ βίβλο τῆς προδοσίας, ὁ Μ.Σ. ἰδιαίτερο κεφάλαιο, πέρασε ἀπὸ τὴν προηγούμενη γενιὰ στὴ δική μας, γιὰ νὰ παραδοθεῖ, σκυτάλη μισητῆ, στὴν ἐπόμενη. Γνώρισα πρόπερσι γιὰ πρώτη φορὰ τὸν Μ.Σ. στὸ σπίτι του, στὸ Μοσχάτο. Ἡ ἀμφιβολία σφηνώθηκε μέσα μου ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή. Πῆγα καὶ ρώτησα ἀνθρώπους, ψηλά, γιὰ τὴν περίπτωση. Δυὸ, σκεπτικοί, μοῦ εἶπαν πὼς ἀπὸ καιρὸ δὲν εἶναι πιά τόσο βέβαιοι, ὅπως ἄλλοτε. "Ἐνας τρίτος δὲν εἶχε πιά σοβαρὰς ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ἀλήθεια. Γιατί δὲ βγαίνουμε νὰ τὰ ποῦμε αὐτὰ στὸν κόσμον μας, τοὺς εἶπα. Δὲν ἐνδιαφέρεται πιά κανεὶς γι' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση, μοῦ εἶπαν. Πέρασαν τόσα χρόνια ἀπὸ τότε... Ρώτησα τὸν Μ.Σ. τὸν ἴδιον. Γιατί σιωπᾶς ἀκόμα; Γιατί δὲ μιᾶς; Δὲν ἐνδιαφέρεται πιά κανεὶς γι' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση, μοῦ εἶπε. Πέρασαν τόσα χρόνια ἀπὸ τότε... Τώρα πού γράφω καὶ μιὰ διαδήλωση νέων ἀμέριμνων παιδιῶν περνᾷ κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρό μου τραγουδώντας εὐθυμα καὶ φωνάζοντας τὸ ἕνα ἕνα τέσσερα, σκέφτομαι κι ἐγὼ πὼς ναί, ἀλήθεια, ὅλοι ἔχουν δίκιο. Δὲν ἐνδιαφέρεται πιά κανεὶς γι' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση. Πέρασαν τόσα χρόνια ἀπὸ τότε...

“Όταν εκτελέστηκε ο Ζάννος ήτανε 27 χρονῶ. Ἐ-
μεῖς κλείναμε τότε τὰ 23. Τώρα εἴμαστε σὰ 45.

‘Ο Γ. Χ. τὸ πλουσιόπαιδο, ποὺ παντρεύτηκε φοιτητῆς στὴν Κατοχὴ τῆ Βάσω — ὕστερα ἀπὸ δεκαοχτὼ χρόνια στὴν Κέρκυρα καὶ στὸ Ἴτζεδίν, ζεῖ τώρα στὰ Σεπόλια, μὲ κίρρωση τοῦ ἥπατος, σάκχαρο δύο κι ὀγδόντα πέντε καὶ ἀγκυλωτικὴ σπονδυλαρθρίτιδα. ‘Ο γιὸς του λείπει ἐργάτης στὴ Γερμανία, ἡ κόρη του συζεῖ μ’ ἓναν ἀξιωματικὸ τῆς ἀεροπορίας στὴ Θεσσαλονίκη. ‘Η Βάσω πέθανε. Τὰ παιδιὰ τῆς γειτονιάς, ὅταν τ’ ἀπογεύματα βγάξει τὴν καρέκλα του καὶ κάθεται στὸ δρόμο μπροστὰ στὴν πόρτα του, τὸν χαιρετοῦν καὶ τὸν φωνάζουν μπάρμπα.

Μέσα στὸ γραφεῖο του ὁ Ποιητής, μιᾶ ἀργὰ στὸν εὐγενικὸ ἐπισκέπτη του γιὰ τὴν ἀποστολὴ τῆς ποιήσης στὸν καιρὸ μας, γιὰ τὴν ἀδιαφορία τῶν νέων πρὸς τὴ γλώσσα, γιὰ τὴν πολυπλοκότητα τῶν πνευματικῶν προβλημάτων στὴν ἀντιφατικὴ ἐποχὴ μας.

Νὰ φανταστεῖς ἓνα ἄλλο δωμάτιο μὲ τέσσερις καθόλου εὐγενικοὺς ἐπισκέπτες, νὰ μαστιγώνουν τὸν Ποιητὴ, νὰ τὸν ξεγυμνώνουν, νὰ τοῦ σβήνουν ἀναμμένα τσιγάρα στὰ χέρια, νὰ τοῦ ρίχνουν κουβάδες νερὸ νὰ συνέλθει γιὰ νὰ ξαναρχίσουν.

Μέσα σὲ ποιὸ δωμάτιο βρίσκεται ὁ Ποιητής ὁ ἀληθινός;

Τί θὰ σκεφτόταν ἄραγε τότε γιὰ τὴν ἀποστολὴ τῆς ποιήσης, γιὰ τὴ γλώσσα, γιὰ τὴν πολυπλοκότητα τῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς;

Κάτω ἀπὸ ποιὸ φορτίο λύγισαν οἱ δικοί σου ὦμοι καὶ κάτω ἀπὸ ποιὸ οἱ δικοί μου;

Ποιὰ ζυγαριὰ θὰ μᾶς μετρήσει;

“Όταν ήμουνα μὲ τυφοειδῆ πυρετὸ στὸ Ἀναρρωτή-
ριο, κάθε πρωί, στὶς πέντε, περνοῦσαν κάτω ἀπὸ
τὰ παράθυρα οἱ φάλαγγες τῶν μελλοθανάτων, κι
ἐμεῖς στὰ κρεβάτια μας ἀκούγαμε τὰ τραγούδια,
τὶς ζητωκραυγές, τὶς βλαστήμιες.

Ἐκεῖνο τὸ πρωὶ νόμισα πὼς ξεχώρισα τὴ φωνή
τοῦ Φαρμάκη, ἕναν τόνο πιὸ πάνω ἀπὸ τὶς ἄλλες
— ὕστερα κατάλαβα πὼς ἦτανε γιὰ μένα τὸν ἄρρω-
στο, ἕνα τελευταῖο μήνυμά του, ὁ ἀποχαιρετισμός.

Δέν ἔφταιγεν ὁ ἴδιος. Τόσος ἦτανε.

Τί ώραῖα βιβλία πού γράφουμε, τί ώραῖα τραγού-
δια πού ψάλλουμε, τί ώραῖα μνημόσυνα πού κλαῖμε.

Κι ὅμως ἐμεῖς, θέλουμε δὲ θέλουμε, ἔχουμε τὸ προνόμιο (καὶ τὴ μεγάλη ἐνοχὴ) νὰ ξεχωρίζουμε ἓνα κεφάλι ἀπὸ τὴ στρατιὰ τῆς ἀνώνυμης μάζας, μὲ τὴ μόρφωση ποὺ μᾶς δώσανε, μὲ τὰ γραψίματά μας, μὲ τὴ θέση μας σὲ μιὰ κοινωνία ποὺ ὅσο κι ἂν τὴν ἀρνιόμαστε πρόθυμα θὰ μᾶς ἤθελε γιὰ ἐκλεκτὰ παιδιὰ τῆς. Ἔτσι, καὶ ἡ πιὸ ἀσήμαντη πράξι σου, ὅσο κι ἂν λείπει κάθε πρόθεση, δὲν εἶναι χωρὶς κάποιο ἀντίκρισμα. Θὰ βρεθοῦν ἄνθρωποι νὰ μιλήσουν γιὰ σένα, νὰ θυμηθοῦν, νὰ κλάψουν. Ὑπάρχει μιὰ ιδιότηεια παρηγοριᾶς στὸ βάθος, ἡ ἐπίγνωση τῆς προέκτασῆς σου σὲ δέκα, σὲ πέντε, σὲ τρεῖς ἀνθρώπους ποὺ λογαριάζεις καὶ ποὺ ἀγαπᾶς — καὶ ποὺ θὰ τὴ συντηρήσουν.

"Άνθρωποι χωρίς λεβεντιά.

Πρόσκληση γραπτή νὰ συναντηθοῦν οἱ παλιοὶ συμμαθητὲς — «μετὰ εἴκοσι πέντε ἔτη». Νὰ πιοῦμε ἓνα κρασί, νὰ θυμηθοῦμε τὰ παλιά. Ὑπῆρχε καὶ μιὰ φωτογραφία ἀποφοίτων, χαμογελαστοὶ ὄλοι, μὲ τὸ τσιγαράκι στὸ χέρι, στὴν παραλία, στὰ μπλόκια. Ὁ Γρηγορίου, ποὺ χάθηκαν τὰ ἴχνη του γύρω στὸ '48. Ὁ Σταθάτος, ἐπιχειρηματίας νῦν στὸν Πειραιά, πρώην χαφιές. Ὁ Μιχόπουλος ὁ ἐπιλεγόμενος Μιράντα. Ὁ ἐκτελωνιστὴς Τζουβάρας. Ὁ Χρῆστος ὁ Λαβίδας, ποὺ τὸν ἔπιασα μὲ τὴν Τίνα, στὰ χαλάσματα τοῦ ἑβραϊκοῦ νεκροταφείου, στὴς ὀχτώμιση τὸ βράδυ, τὴν Παρασκευὴ 6 Ἀπριλίου τοῦ 1945.

Κι ἄλλοι πολλοί.

Οἱ τίτλοι σὰ «Περιεχόμενα» ἅμα τοὺς διάβαζες
στὴ σειρά, φτιάχναν ἓνα καινούριο ποίημα — τὸ πιὸ
ἄμορφο ποίημα, χωρὶς λόγια περιττά, χωρὶς φιλο-
λογία, χωρὶς φτιασίδια.

Δέχτηκες τελικά, στὸ βάθος, κάθε ἀναθεώρηση, κάθε ἀλλαγὴ πορείας, κάθε ἀποστασία. Δὲν εἶναι πάντα ἡ θέληση λίγη — εἶναι πολλές φορές ὁ πόνος μεγάλος. Κρίνεις γνωρίζοντας μόνο ὡς ἐκεῖ πού ἔχεις φτάσει, ὄχι ὡς ἐκεῖ πού θὰ μπορούσες νὰ φτάσεις ἂν καὶ ἂν καὶ ἂν...

Δὲν πιστεύεις πιά στὰ ἀτσάκιστα ψυχικά ἐλάσματα. Στὸ βολταϊκὸ τόξο λιώνει καὶ τὸ εὐγενέστερο μέταλλο. Κριτήριο μοναδικὸ εἰλικρίνειας, βάρους πόνου, συνέπειας στὸν ἑαυτὸ σου καὶ μόνο: τί ὠφελήθηκες ἀπὸ τὴν «ἀλλαγὴ» ἢ τί ζημιώθηκες. Ὁχι τυχαῖα, συμπτωματικά, ἀπὸ κακὸ ὑπολογισμό. Τί περίμενες νὰ ζημιωθεῖς, τί ἐν γνώσει σου ζημιώθηκες. Καὶ δὲ δίστασες.

(Τέτοια ἢ περίπτωση τῆς Β., τοῦ Ε.Α., τοῦ Ε.Κ. καὶ τόσων ἄλλων πού ξέρεις).

Φυλάγαμε τσίλιες οί τρεῖς μας, γωνία Ἀρριανοῦ-
Ἰόλυμπου. Κρατούσαμε σφιχτά τὸ περίστροφο, μὲ
τὸ χέρι στὴ φαρδιά τσέπη τοῦ σακκακιοῦ ποῦ φού-
σκωνε, ὅπως στὴν τελευταία ταινία τοῦ Τζῶρτζ
Ράφτ. Στὶς ὀχτῶ ἀκριβῶς ἀκούστηκε μιὰ ριπή ἀπὸ
πολυβόλο καὶ σὲ λίγο σκόρπιοι πυροβολισμοί. Στὶς
ὀχτῶ καὶ πέντε ἔφτασε ὁ Γαλάνης νὰ μᾶς πεῖ νὰ
διαλυθοῦμε. Ἐγὼ κατέβαινα μαζί του μέχρι τὴν
Ἐγνατία. «Ἀπλὴ δουλειά», εἶπε. «Μόλις μπήκαμε
μέσα στὸν τεκέ τοὺς βρήκαμε ὅλους ξαπλωμένους
στὴν κουρελού, ἀκίνητους, σὰ νὰ μὴν ἀκουσαν ποῦ
μπήκαμε. Τοὺς φωνάξαμε νὰ σηκωθοῦν. Δὲ σηκω-
θήκανε, ἦτανε βαριά μαστουρωμένοι. Τοὺς ρίξαμε
μὲ τὴν ἡσυχία μας μιὰ καὶ καλή. Δὲ σάλεψε κανεὶς
τους, οὔτε κίχ, ὀχτῶ ἄτομα. Θ' ἀνασάνει τώρα ἡ
γειτονιά ἀπὸ τὴν ἀλητεία τοῦ Κιορπέ». «Πάρε τὸ
περίστροφο», εἶπα, «δὲν ἔχω ποῦ νὰ τὸ ἀκουμπήσω
ἀπόψε». Πρόσεξα τὴ φωνή μου. Τὴν πρόσεξε καὶ
ὁ Γαλάνης. «Σὲ καταλαβαίνω», εἶπε. «Δὲν ἔχεις
συνηθίσει ἀκόμα». «Εἶναι κι αὐτό», εἶπα.

“Όταν ἔγραφα τὸ στίχο: *Κι αὐτοὶ γυρίζουν πίσω* μιὰ μέρα χωρὶς στὸ μυαλὸ μιὰ ρυτίδα, ἤμουν ἀκόμα πολὺ νέος κι εἶχα μέσα μου πολλή ὀργή, πολλή πίκρα. Σήμερα καταλαβαίνω πὼς δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἀπ’ ὅσους γύρισαν χωρὶς ρυτίδες. Ἡ ζωὴ ἀλλάζει τοὺς ἀνθρώπους, παραμορφώνει τὰ πρόσωπα, σφίγγει τὶς καρδιές, ὅμως κάποιες παλιές χαρακιές μένουν ἄσβηστες, γιὰ νὰ θυμίζουν, κάτω ἀπὸ ἓνα λιπαρὸ στρῶμα φρονιμάδας, κυνικότητας, προκλητικῆς ἀδιαφορίας. Κάποια μέρα, ξαφνικά, κάτι θὰ συμβεῖ, μιὰ μορφή πού θὰ διασταυρωθεῖ στὸ δρόμο, μιὰ εἶδηση στὰ ψιλὰ τῆς ἐφημερίδας, ἓνα ὄνομα πού ἀπροσδόκητα πέφτει στὴν κοσμικὴ συζήτηση. Γιὰ μιὰ στιγμή, ἔστω γιὰ μιὰ στιγμή, τὸ ναρκωμένο φίδι θὰ τανυστεῖ σὰ χορδὴ κι ὕστερα πάλι θὰ πετρώσει κάτω ἀπὸ τὸ παχὺ προστατευτικὸ λίπος.

“Ὅμως θυμίζει, σὰ ρίγος πανικοῦ, πὼς πάντα ὑπάρχει.

Γυρίζοντας ό Κ.Λ. από τήν Ίκαριά, βρῆκε τὸ γιό του, παλικάρι πιά, σὲ μιὰ σχολή κινηματογράφου, μὲ τὶς σπουδὲς του σταματημένες στὴ Γ' Γυμνασίου. Πούλησε κάτι παλιὰ βιβλία, τοῦ ἀγόρασε καινούριο κουστούμι, τοῦ ἔβαλε ἓνα γνωστό του καθηγητὴ νὰ τὸν προγυμνάσει στὰ μαθηματικά. Τὸ πέμ-
πτο βράδυ, σ' ἓναν καυγὰ στὸ σπίτι, τὸ παλικάρι σήκωσε τὴ γροθιά του καὶ τοῦ τὴν ἔφερε στὸ πρόσω-
πο, βρίζοντάς τον χαμένο κορμὶ καὶ παλιοκερατά.

Κι ἡ κόρη τῆς Τίνας, τῆς Τίνας ποὺ τὴν κούρεψαν οἱ χίτες τὸ '45, εἴκοσι τώρα χρονῶ, σὰν καὶ τὴ μάνα της τότε, τὸ ἴδιο ὄμορφη, χόρευε χτὲς στὸ κλάμπ μὲ κοντὰ-κοντὰ κομμένα ἀγορίστικα τῆς μόδας μαλλιά.

Είχαμε ραντεβού με τόν Βαμβακά, στις έννια παρά εΐκοσι, στήν όδόν Κωνσταντίνου Μελενίκου — αυτός θ' άνηφόριζε. Στις όχτώ και πέντε τόν σκοτώσανε στή στάση Μισραχή, τήν ώρα πού έτρεχε νά προλάβει τόν τράμ. Τήν άλλη μέρα είδα τή φωτογραφία του στήν έφημερίδα. Τότε τόν είδα για πρώτη φορά και έμαθα πώς αυτός πού περίμενα και δέν ήρθε ήταν ό Βαμβακάς.

(Τώρα πιά μιλάμε χωρίς αὐταπάτες, χωρίς ἠθικο-λογικὲς προκαταλήψεις, χωρίς καμιὰ ἐπιταγὴ ἀνωθεν εὐθύνης — γιὰ μιὰ σκέτη ἀξιοπρέπεια. Στὴν ὀριζοντίωση τῆς ἐποχῆς μας νὰ κρατήσουμε ὄρθιες ἰσχνὲς καλαμιές. Εἶναι ὁ πιὸ ἀχάριστος καὶ συγχρόνως γελοῖος — γιὰ τοὺς ἄλλους — ἀγώνας, γιατί εἶναι δύσκολο νὰ φανταστεῖς τὸν Δὸν Κιχώτη ψύχραιμο, ὑπολογιστικό, χωρίς αἰσθηματολογίες, νὰ γνωρίζει ὅτι οἱ ἀνεμόμυλοι εἶναι πραγματικοὶ καὶ μολαταῦτα νὰ τοὺς πολεμᾷ. Μιλάμε χωρίς ἰδιοτέλεια, χωρίς μίσος, χωρίς κὰν μαχητικότητα. Ἐπαρχιακοὶ θεατρῖνοι μπροστὰ σὲ μιὰν ἄδεια αἴθουσα χωρίς χειροκροτήματα.

ἌΟ μεγαλύτερος κίνδυνος: ὁ πειρασμὸς τῆς ἐπαρσης, τῆς περιφρόνησης τῶν πρώην φίλων, τῶν ἐπιδεικτικῶν χειρονομιῶν ἀηδίας.

Ἡ μάχη νὰ δίνεται μετὰ τὴν ἀηδία καὶ τὴν ἐπίγνωση τῆς ματαιότητος — μὴ συναντηθεῖς σὲ καμιὰ παρακαμπτήριον μαζὶ τους).

Μπήκανε στὰ γραφεῖα τοῦ Κόμματος, σπάσανε τὶς ντουλάπες καὶ τὰ συρτάρια, σκίσαν τὶς φωτογραφίες, ἀναποδογύρισαν τὰ ἔπιπλα, βρίζοντας καὶ βλαστημώντας.

Σὲ δυὸ κάρα στοιβάξαν ὡς ἀπάνω τὰ χαρτιά καὶ τὰ βιβλία καὶ τὰ πήρανε.

“Ὅπως οἱ ρόδες τραντάζονταν ἀπὸ τὶς λακκοῦβες, στὴν ὁδὸ Κατούνη, γλιστρούσανε ἐδῶ κι ἐκεῖ ἀπὸ τὸ ξεχειλισμένο φορτίο, στὸ δρόμο τὸ λασπωμένο, λογιστικὰ τετράδια καὶ κομματικὲς ταυτότητες.

Στὴ γωνία τοῦ Πρακτορείου Μπέρου ἀντάμωσα τὴν Οὐρανία ποὺ ἔσφιγγε τὸ μαντίλι στὸ στόμα της κι ἔκλαιγε μὲ λυγμούς.

Συνεχίζω...

Ὁ Κώστας Χατζημάλης, ὁ Γαμβέττας, ὁ Καπλάνης, ὁ Πάνος Οἰκονομίδης, ὁ Αὐγέρης, ὁ Φίτσιος.

Ἔστερα...

Ὁ Ζάννος, ὁ Μακρίδης, ὁ Πάνος Δουλγεράκης, ὁ Μέρτζος, ὁ Δραγάτσης, ὁ Χρῆστος Μαλτέζος, ὁ Φαρμάκης, ἡ Κούλα Ἐλευθεριάδου.

Ἔστερα...

Ὁ Ἀλβανός, ὁ Τάκης Παπαγεωργίου, ὁ Ἀρδίτι, ἡ Εὐθυμία Πατσά, ὁ Βασδέκης, ὁ Νεγρεπόντης, ὁ Σταυρίδης, ὁ Τατάκης.

Ἔστερα...

Ὁ Στίνης, ὁ Βασιλειάδης, ὁ Καμπάς, ὁ Δημητράκος, ὁ Λαζαρίδης, ὁ Μονέδας, ὁ Ἀργυριάδης, ὁ Μπαλλής, ὁ Νίκος Μπελλογιάννης.

Ἔστερα...

1937 'Ακροναυπλία. '43 Παύλου Μελά. '46 'Αι-
Στράτης. '48 Κέρκυρα, '50 Γιούρα. '53 'Επταπύρ-
γιο. '67 Λέρος.

Πάντα, ψηλά, σύντροφε Γιάννη, τή σημαία τοῦ
Κόμματος!

...Καὶ ποτὲ μὴν ξεπέσεις στὸ ἄχ ἐμεῖς οἱ καημένοι.
(Δὲ θέλει παρὰ ἓνα βηματάκι νὰ τὸ σκεφτοῦν
οἱ ἄλλοι γιὰ σένα).